

А.С. Златопольська, ст. гр. МЕ-09, А.О. Півень, ас.
Кіровоградський національний технічний університет

Специфіка прийняття рішень працівниками ризиконебезпечних професій

В даній статті автори проводять огляд процесу прийняття рішень, факторів впливу на нього та ефективного механізму прийняття рішень в екстремальних умовах.
процес прийняття рішення, ризик та ступінь ризику

Сучасні умови розвитку України характеризуються значною кількістю чинників, яким притаманні невизначеність та дестабілізуючий характер дії. Внаслідок нестабільності умов зовнішнього середовища та виникнення екстремальних умов функціонування, наявності гострої проблеми частих техногенних катастроф та проблеми безпеки життя населення постає перед державою завдання гарантування безпечних умов життя та функціонування населення держави.

На сьогодні зі змінами умов життя та діяльності збільшується кількість спеціалізованих служб порятунку та ризикових видів професій (пожежні, військові, рятувальники, охоронці, працівники правоохоронних органів та ін.). Діяльність в екстремальних умовах передбачає високі вимоги до представників ризиконебезпечних професій. Такі люди повинні вміти постійно контролювати свій стан, бути готовими до швидкого прийняття рішень, адекватно оцінювати ситуацію, а також бути здатними віддати своє життя у разі крайньої необхідності, що потребує від них значних психічних зусиль та психологічної стійкості. Від вмінь та швидкості прийняття рішень цими людьми залежить результат їх діяльності і як наслідок – життя та здоров'я людей.

Метою даної статті є дослідження процесу прийняття рішення працівниками ризиконебезпечних професій, зокрема, працівників аварійно-рятувальних служб, для більш повного розуміння перспективних напрямків вдосконалення та автоматизації цього процесу, виведення сучасних та ефективних імітаційних моделей поведінки та прийняття рішень.

Як відомо, прийняття рішення – це процес, який починається з констатації виникнення проблемної ситуації та завершується вибором рішення, тобто вибором дії, яка спрямована на усунення проблемної ситуації. На процес прийняття управлінських рішень впливає безліч різноманітних факторів. До найважливіших з-поміж них належать такі: *ступінь ризику* – розуміється, що завжди існує імовірність прийняття неправильного чи несвоєчасного рішення; *час*, який відводиться для прийняття рішення, і найчастіше відсутня можливість проаналізувати усі можливі альтернативи, відчуваючи дефіцит часу; *ступінь підтримки індивіда колективом* – від цього залежить довіра та якість виконання колективом прийнятого рішення; *особисті якості особи, що приймає рішення* – один з найбільш важливих факторів, адже незалежно від раціональності моделі процесу прийняття рішення, особа, яка його приймає, має нести відповідальність за нього, мати здібності до того, щоб приймати ефективні рішення.

Окрім зазначених факторів на працівника аварійно-рятувальної служби та на прийняття ним рішень безпосередній вплив мають умови діяльності. Адже, рятувальник - особа, яка має відповідну спеціальну підготовку, атестована на здатність і безпосередньо бере участь у проведенні аварійно-рятувальних робіт (робіт, спрямованих на пошук, рятування і захист людей, а також матеріальних і культурних

цінностей та захист довкілля під час виникнення надзвичайних ситуацій (НС) - порушення нормальних умов життя і діяльності людей, спричинене аварією, катастрофою, стихійним лихом чи іншою небезпечною подією, які спричинили загибель людей чи створення на об'єкті або території загрозу життю та здоров'ю людей і призводить до руйнування будівель, споруд, обладнання і транспортних засобів, порушення виробничого або транспортного процесу чи завдає шкоди довкіллю) [1].

Аварійно-рятувальні служби МНС України, покликані забезпечувати виконання суспільно-вагомої функції – попередження, запобігання і ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій. Працівники аварійно-рятувальних служб виконують роботи під час НС гідрометеорологічного, геологічного, природного чи біологічного характеру, перебуваючи на хімічно-, пожежо-, вибухонебезпечних, гідродинамічних, радіаційних об'єктах. Якщо переглянути зони комфорту трудової діяльності, то працівники АРС перебувають під час виконання обов'язків у зоні несприятливих умов (психологічна межа сприйняття безпеки), зоні досить несприятливих умов та зоні неприпустимих умов (на фізіологічній межі можливостей) з високої імовірністю смертності та травматизму.

Саме це і визначає значну залежність результатів роботи, безпеки та наслідків для оточуючих від прийняття рішень рятувальним підрозділом. Схематично блок-схема обґрунтування варіантів рішення працівниками підрозділу аварійно-рятувальної служби з використанням показників ефективності та безпеки подано на рис. 1.

Рисунок1 – Блок схема обґрунтування рішення з використанням показників ефективності та безпеки [2]

Через необхідність розробляти управлінські рішення в умовах недостатньої або ненадійної інформації, а результати реалізації не завжди збігаються із запланованими. В таких випадках посиляються на непередбачувані невизначеності або ризики, які

стають постійними супутниками керівників і спеціалістів більшості аварійно-рятувальних служб.

В ході оцінки альтернатив і прийняття рішень керівники повинні прогнозувати можливі результати в різних обставинах, змінах стану природи та зміні ступеню ризику. Схематично класичний варіант прийняття рішення можна представити на рис.2.

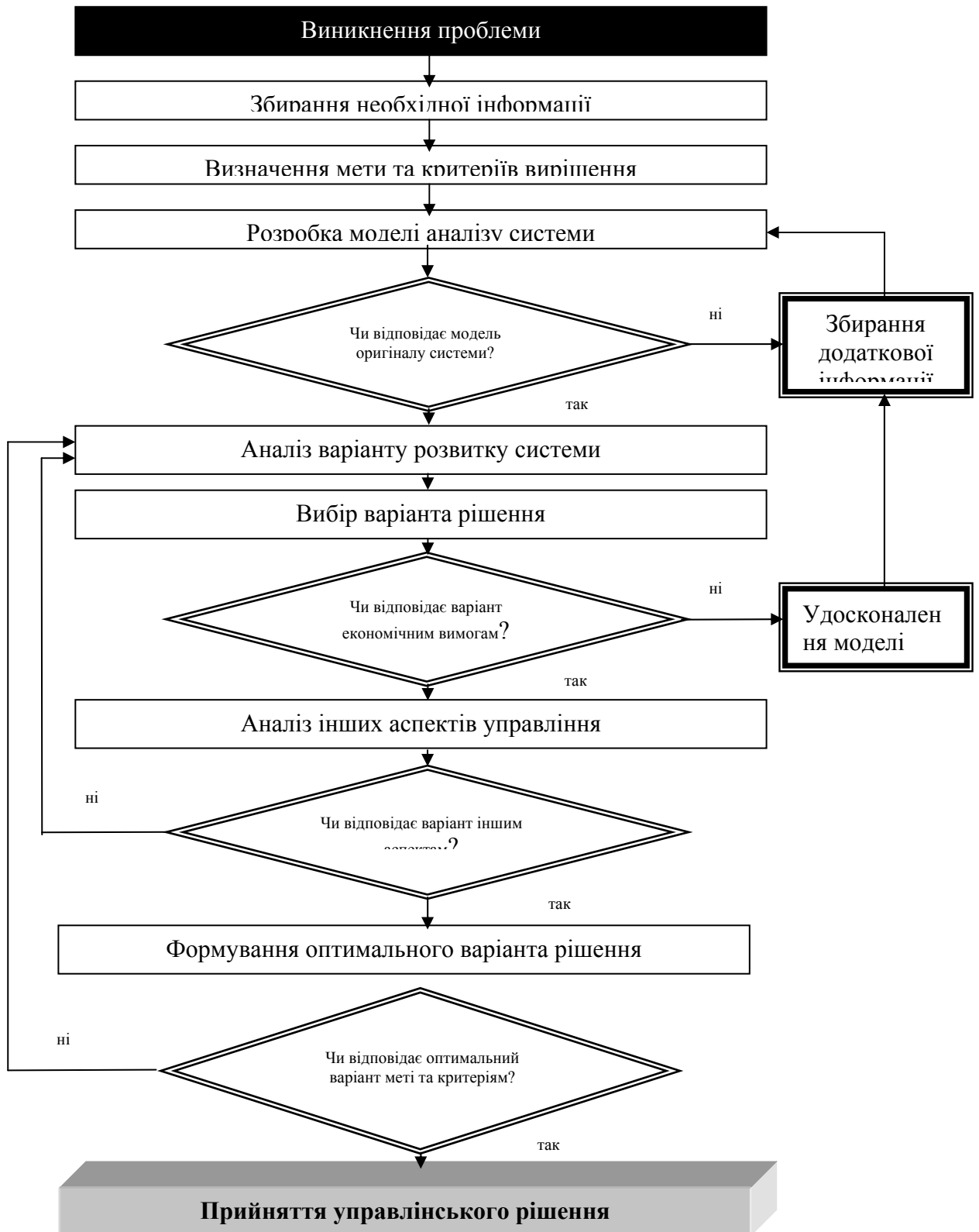

Рисунок 2 – Блок схема прийняття управлінського рішення

Ризик виникає тоді, коли приймаються рішення в умовах невизначеності, конфліктності, непрофесійності та підвищеної небезпеки.

Небезпека для працівників ризиконебезпечних професій виступає як стресфактор, що відображає усвідомлення працівником того, що обставини (пожежа, дія стихійних сил природи, аварія, катастрофа або необхідність порятунку постраждалих людей) можуть заподіяти йому фізичну або психологічну шкоду, призвести до нещасного випадку, а можливо, й до загибелі. Усвідомлення небезпеки звичайно супроводжується сильними емоційними переживаннями та негативними психічними станами. Залежно від ступеня реальності впливу небезпеки на поведінку працівників потрібно розрізняти:

а) потенційну небезпеку - із цього погляду вся діяльність пожежного-рятувальника є потенційно небезпечною, такою, що таїть у собі загрозу для життя, здоров'я й особистості співробітника;

б) уявну небезпеку - у цьому випадку реальна небезпека відсутня, але у свідомості працівника створений вигаданий образ небезпечної ситуації і відповідний цьому образу план своїх дій. Часто це відбувається через неточну оцінку ситуації, поведінку конкретних осіб, перебільшення окремих деталей ситуації, що як би носять загрозу для безпеки працівника;

в) спровокована небезпека - не маючи спеціальної психологічної підготовки й знань, як поводитися з потерпілими людьми або родичами загиблих, працівник може спровокувати агресивність, брутальність, жорстокість і навіть напад на себе з боку інших осіб;

г) реальна небезпека - реальна небезпека виникає і проявляється в динаміці небезпечної ситуації, що містить реальну загрозу життю та здоров'ю пожежного-рятувальника.

До числа розповсюджених небезпечних ситуацій в діяльності працівників аварійно-рятувальних підрозділів МНС варто віднести: виконання завдань за призначенням, як правило, на небезпечних, напівзруйнованих об'єктах, в умовах пожеж, природних та техногенних катастроф, на радіаційно-(хімічно) та пожежовибухонебезпечних об'єктах; в умовах ліквідації наслідків великих аварій, катастроф та стихійного лиха; в осередках ядерного, хімічного (біологічного) та комбінованого ураження й забруднення середовища в будь-який час доби, пори року та за несприятливих погодних умов і т.ін.

Саме в цих умовах ризик орієнтується на отримання позитивних результатів ефективними способами в умовах невизначеності та в ситуації неминучого вибору. Але в той же час, такий ризик може призвести до несприятливих соціально-економічних наслідків, бо оцінка чи вибір альтернативи базується на неповній, нечіткій, недостовірній на момент прийняття рішення інформації.

Порівняння рівня ризику з очікуваною віддачею дає можливість вибору альтернативних варіантів дій, перед якими стоїть рятувальник у конкретній ситуації. Досвідчений працівник має оцінити, як можна зменшити ризик, не знижуючи при цьому рівня ефективності операції чи проекту. Існує чотири загальних принципи, якими керуються, коли вибирають той чи інший альтернативний метод дій в конкретній ситуації:

1. по можливості передбачати та контролювати вплив ризику;
2. уникати ризику в тих ситуаціях, коли можливі втрати внаслідок несприятливих подій значні, а ймовірність зазнати таких втрат велика.
3. контролювати ризик у тих ситуаціях, коли можливі втрати внаслідок несприятливих подій незначні, а ймовірність зазнати таких збитків велика.

4. брати ризик на себе, в тих ситуаціях, коли можливі втрати та негативні наслідки внаслідок несприятливих подій незначні, а ймовірність зазнати таких збитків мала.

Стикаючись з невизначеністю, керівник рятувального підрозділу може використовувати різні можливості: 1) спробувати отримати додаткову релевантну інформацію і на її основі ще раз проаналізувати проблему; б) діяти у відповідності з минулим досвідом, інтуїцією і зробити припущення про імовірність подій.

Для покращення та оптимізації прийняття рішень рятувальними підрозділами пропонуємо застосовувати методику навчання дій у небезпечних та ризикових ситуаціях, яка ґрунтується на використанні імітаційної моделі подій та дій у надзвичайних ситуаціях. Тренування за допомогою такої моделі дозволять працівникам підрозділів МНС України приймати рішення виходячи з заздалегідь промодельованих ситуацій, опираючись на вже отримані знання та досвід. Функціональна блок-схема такої імітаційної моделі представлена на рисунку 3.

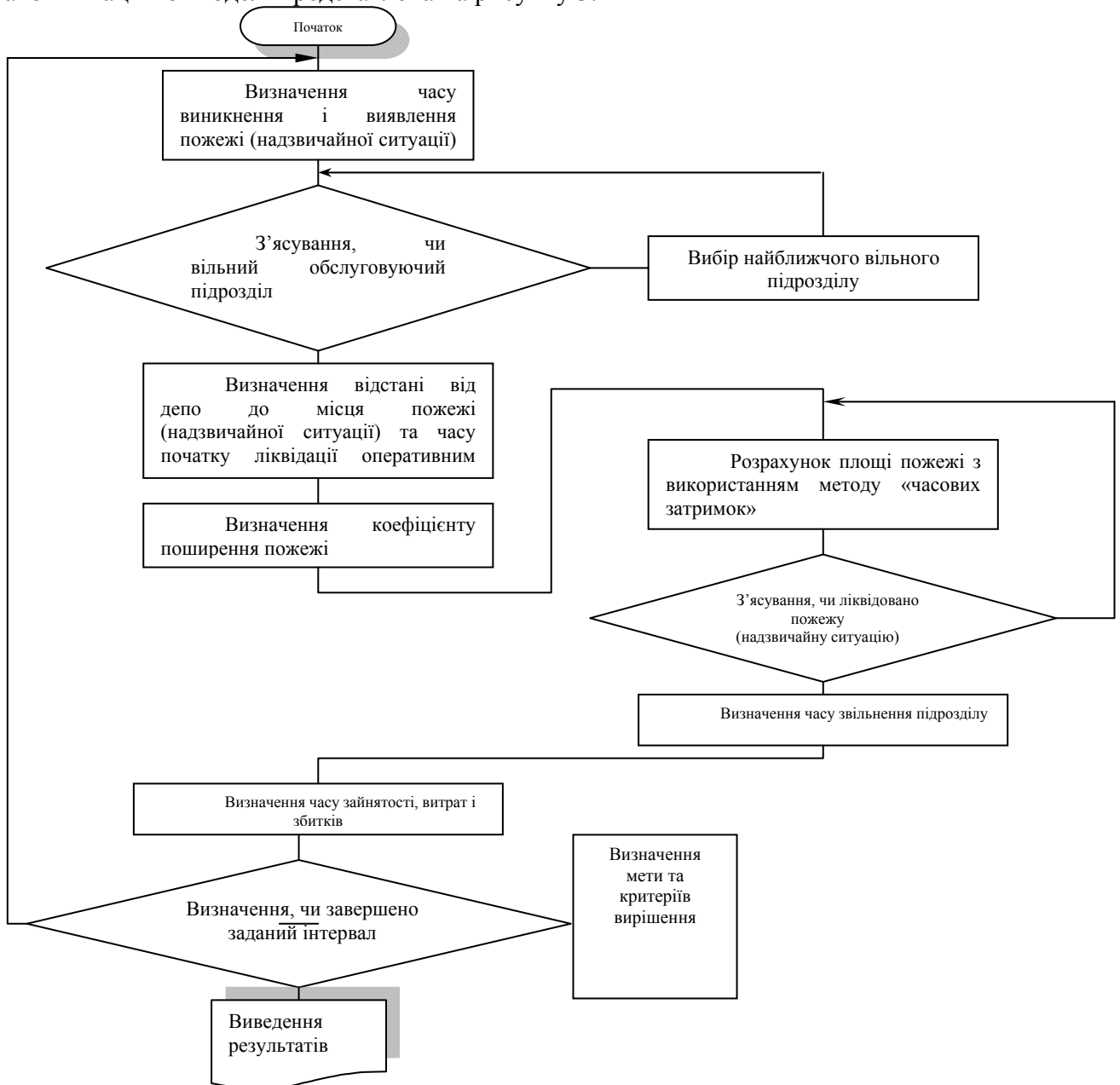

Рисунок 3 – . Функціональна блок-схема імітаційної моделі

Запропонована модель дозволить під час виникнення НС сформувати адекватну поведінку особового складу, яка починається з розпізнавання ситуації як ризиконебезпечної, появи потреби в адекватному реагуванні, пошуку програми адекватних дій та прийняття рішення для її реалізації.

На підставі викладеного вище огляду умов діяльності та ризиків у прийнятті рішень працівниками та керівниками підрозділів аварійно-рятувальних служб МНС України можемо зробити висновок, що проблеми формування адекватної поведінки та прийняття рішень в ризиконебезпечних ситуаціях потребують все більш глибокого вивчення в умовах постійних змін та техногенних ускладнень виникаючих надзвичайних ситуацій.

Список літератури

1. Закон України «Про аварійно-рятувальні служби» - Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2000, N 4, ст. 25
2. Акимов В.А. Катастрофы и безопасность / В.А. Акимов, В.А. Владимиров, В.И. Измалков; МЧС России. – М.:Деловой экспресс, 2006. –392 с.
3. Кононенко А.Ф., Холезов А.Д., Чумаков В.В. Принятие решений в условиях неопределённости // ВЦ АН СССР. – М., 1991. – 197 с.
4. Василенко В.А. Теорія і практика розробки управлінських рішень: Навчальний посібник. — Київ: ЦУЛ, .2003— 420 с.

А. Златопольская, А. Пивень

Специфика принятия решений работниками рискованно-опасных профессий

В данной статье авторы проводят обзор процесса принятия решений, факторов влияния на него и эффективного механизма принятия решений в экстремальных условиях.

A. Zlatopolska, A. Piven

Specifics decision-making of employee of rescue services

In this article the authors review the decision making process, factors of influence on him, and an effective mechanism for decision-making under extreme conditions.

Одержано 29.04.11